

*Станка Бонова*¹

ИНТЕРНЕТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА ПРЕВОДА

Върху примери от български и полски език

Stanka Bonova

THE INTERNET AS A TOOL ASSISTING TRANSLATION (Based on Examples from Bulgarian and Polish)

The article presents some basic mechanisms of using the Internet as a tool that assists translation. Analysed are the advantages and disadvantages of these mechanisms in terms of their applicability to the practice of present-day translators. The power of Internet support is presented in juxtaposition with the characteristics of computer-assisted translation and qualified as an integral part of professional translation work related to the current “explosion” of information, the processes of globalization and software specialization. Examples illustrating the phenomena are taken from Bulgarian and Polish sources.

Keywords: *computer-assisted translation, Internet, tools assisting translation, equivalence, adequacy, translator.*

Статията представя някои основни механизми за използването на интернет като инструмент за подпомагане на превода.

---

¹ Станка Бонова (Stanka Bonova), гл. ас. д-р, катедра „Славистика“, Филологически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, s.todorova@uni-vt.bg

Анализиран са предимствата и недостатъците на тези механизми с оглед на приложимостта им в практиката на съвременните преводачи. Възможностите на интернет подпомагането са представени в съпоставка с особеностите на компютърно подпомаганя превод и са окачествени като неразривна част от професионалната преводаческа дейност с оглед на информационния бум, процесите на глобализация и специализирането на софтуерните продукти. Стремещт към обективност и пряк достъп до предшестващия опит мотивира анализа на примерите на български и на полски език.

Ключови думи: *компютърно подпомаган превод, интернет, еквивалентност, адекватност, преводач*

Началото на превода като практическа дейност, позволяваща комуникацията между култури, служещи си с различни езици, трудно може да бъде датирано – във функцията си на средство за осъществяване на културна интеракция преводът е явление с хилядолетна история. В продължение на векове подлежащите на превод комуникати, както и самият процес на превод са претърпели своеобразни промени, подложени от теоретиците на многообразни анализи – формален, философски, херменевтичен, когнитивен и т.н. Не са изключение и изследванията, анализиращи превода от гледна точка на прагматиката – анализи на адекватността (Mocagz 2000), характеризирани на инструментите за подпомагане (Bogucki 2009), анализ на използването на превода в чуждоезиковото обучение (Majkiewicz 2007) или изследвания, реализирани на границата между теоретичните постановки и преводаческата практика (Ликоманова 2002, Jopek-Bosiacka 2006). Въпреки липсата на точна статистика прегледът на транслатологичните изследванията показва определен дисбаланс в полза на чисто теоретичните анализи за сметка на тези, посветени на конкретни преводачески практики, на прагматични аспекти, свързани с преводачески похвати, на механизми и стратегии на превод, върху които се основава професионалната дейност на преводача. Изследването на прагматичната страна на въпроса за превода заслужава повече внимание, за да може, от една страна, да се постигне обективност в теоретичните постановки, от друга страна, теорията

на превода по-лесно да намери практическа реализация в работата на преводачите, а от трета страна, да се позволи на обучаващите се и начинаещи преводачи да се запознаят с натрупания в преводаческата практика опит и да си служат правилно с инструментариума, подпомагащ превода. Както посочва авторът на един от анализите за компютърно подпомаган превод, като отправна точка при изследвания от подобно естество трябва да се използва:

[...] traktowanie przekładoznawstwa jako dyscypliny niezwykle złożonej, w której jest miejsce na dywagacje natury filozoficznej, etycznej, hermeneutycznej, na analizę językową i jakościową, ale także na badania nad praktycznymi aspektami pracy tłumacza, dostępnymi narzędziami i metodami usprawniającymi wykonywanie codziennych zadań.”² (Bogucki 2009: 9).

В контекста на съвременните реалии въпросът за инструментариума, използван в процеса на превод, заслужава специално внимание. Според някои автори познаването му трябва да бъде третирано като основен елемент от професионалната квалификация на съвременния преводач (Кларк 1994: 38). Дори това мнение да бъде категоризирано като крайно, не може да се отрече фактът, че през последните десетилетия професията на преводача е неразривно свързана с развитието на новите технологии, на специализираните софтуерни продукти и на интернет. Становището, че разрешаването на въпроса за превода като професия е възможно единствено в контекста на новите технологии (Cronin 2003), е напълно обосновано. В ерата на развитие на технологиите, на информационен бум и глобализация класическите преводачески техники отстъпват място на нов вид похвати и механизми на превод, основаващи се на използването на компютърни технологии.

Добрите лингвистични познания, умелото боравене с речници и сътрудничеството с консултанти специалисти отдавна не са един-

---

² „[...] третирането на теорията на превода като необикновено сложна дисциплина, в която намират място лутания от философско, етично и херменевтично естество, езикови и качествени анализи, а също и изследвания върху практическите аспекти от работата на преводача, достъпните инструменти и методи, рационализиращи извършването на ежедневните задължения.“

ствена основа за реализиране на адекватен превод. Развитието на технологиите налага все по-често използване на интернет и на специализирани софтуерни нововъведения като инструмент, подпомагаш процеса на превод, особено що се отнася до превода на технически, научни и официално-делови текстове. В рамките на съвременните интензивни социални, икономически и политически процеси непрекъснато нараства броят на официалните международни организации и институции, чиято дейност е свързана с масова размяна на документация; увеличава се трансферът на стоки, съпроводен от изискването информацията на етикета и упътването да бъде преведена на съответния език; увеличава се и циркулиращата в рамките на Европейския съюз документация, явление, съпътствано от необходимостта тази документация да бъде преведена на езика на всяка една от страните членки; все по-широко е и международното фирмено взаимодействие, свързано с обмен на кореспонденция, договори, протоколи и друг вид документи; ежегодно се отчита ръст на организирани семинари и конференции с международно участие. Изброените дотук факти са само част от предпоставките за увеличаване на обема на преводите и за налагане на необходимостта от висока продуктивност на преводаческата работа. И двете условия могат да бъдат постигнати чрез прилагане на специализирани софтуерни продукти или просто чрез използване на интернет като инструмент за подпомагане на превода.

През последните десетилетия на практика не се реализират преводи, без да се прибегва до помощта на компютърните технологии. Обикновено се счита, че този вид подпомагане е характерно преди всичко за превода на специализирани текстове, но в действителност то е присъщо на всички видове превод. Тази малка неточност, определяща специализирания превод като преимуществено използващ информационните технологии, се дължи на непрецизна употреба на термина *компютърно подпомаган превод*. В най-широкото му разбиране компютърно подпомаганият превод означава използване на всякакъв вид инструменти, свързани с компютърните технологии – от получаване на текста за превод по интернет и използване на автоматична проверка за правопис, през речници на електронен носител и използване на ресурсите на интернет до

специализираните софтуерни пакети, благодарение на които преводачите разполагат със собствена база данни, която да улесни и ускори намирането на еквивалент при превод на конкретен фрагмент от текста. Все по-широкото прилагане на компютърни програми за превод е сериозна предпоставка за прецизиране на обхвата на понятието. Последните теоретични разработки в областта, както и софтуерните компании, предлагащи свързани с превода продукти, стесняват обхвата и дефинират понятието като форма на междуетиков превод, при която преводачът използва софтуерен продукт, включващ преводаческа памет. Тази по-прецизна, макар и доста обща дефиниция, налага и разграничаването на два вида технологични инструменти, подпомагащи превода – компютърно подпомагане на превода (разбирано като прилагане на специализирани програмни продукти и обозначавано обикновено със съкращението CAT от *англ.* Computer Aided Translation) и използване на ресурсите на интернет.

Компютърно подпомаганият превод се изразява в прилагането на специални софтуерни продукти, улесняващи работата на преводача. Компютърната програма не извършва превода, а само подпомага процеса, като предоставя т. нар. преводаческа памет, която спестява време и усилия, необходими иначе на преводача за създаване на речници или „лична“ преводаческа памет на базата на неговия опит и конкретни познанията. Специализираните софтуерни продукти съхраняват терминологията от предишни преводи и позволяват т. нар. „потвърдено съдържание“ да бъде използвано за следващи преводи. Част от компютърните програми сами могат да експортират потвърдените термини в базата данни, с което повишават ефективността на работа на преводача и значително увеличават скоростта на превеждане. Процесът е базиран върху повтаряемостта на отделни, различни по обем фрагменти от превежданите текстове. Съществуват формулировки – етикетни формули, правна и административна фразематика, научна терминология, които са приети като единствено правилни за даден тип текст. Съдържащите ги текстове могат да се различават помежду си, но тези характерни фрагменти се повтарят във всеки от тях, а еквивалентите им при превод винаги са едни и същи – приетата в целевия език формулировка, характерна за същия тип текст.

Например за задължителното за рекламите на лекарства предупреждение за запознаване с придружаващата лекарствения продукт информация в български език е приета формулата *преди употреба прочетете листовката*, на която в полския език съответства общоприетото *przed użyciem zapoznaj się z treścią ulotki, dołączonej do opakowania*. Във всеки текст с характер на реклама на лекарствен продукт конвенционалната формула се повтаря без изменения и се приема като единствено правилна. Именно този тип повторяемост лежи в основата на компютърно подпомаганя превод. Програмата всеки път ще предлага на преводача пол. *przed użyciem zapoznaj się z treścią ulotki, dołączonej do opakowania* като преводен еквивалент на бълг. *преди употреба прочетете листовката*. Всяко отклонение от общоприетата норма може да се смята за преводаческа грешка или недостатък на превода, дори да се касае единствено за неточност в граматическата форма под влияние на формулировката от изходния език, напр. **przed użyciem zapoznajcie się z treścią ulotki, dołączonej do opakowania*, където вместо приетата за полски език форма за второ лице единствено число *zapoznaj się* (изразяваща непосредствено и директно отношение) под влияние на български език е използвана форма за второ лице множествено число на глагола (учтивя форма). Като недостатъчно добро ниво на преводаческата работа се окачествяват и преводни варианти като **przed użyciem przeczytaj treść ulotki, dołączonej do opakowania* или **przed użyciem przeczytaj ulotkę, dołączoną do opakowania*, които иначе са граматически и логически правилни. Примери за повторяемост на фрагменти от текстове, които служат като основа за създаване на подпомагащите превода програми, са и фраземи като:

- пол. *w dwóch jednobrzmiących egzemplarzy* – бълг. *в два еднакви екземпляра*;
- пол. *deklaracja zgodności* – бълг. *декларация за съответствие*;
- пол. *deklaracja własności użytkowych* – бълг. *декларация за експлоатационни показатели*
и много други конвенционални формулировки.

Преводаческите памети предлагат автоматичен превод на цели фрази, изречения и дори по-големи по обем фрагменти от текстове.³ В действителност обаче преводът се извършва не от софтуерния продукт, а от преводача, тъй като решението относно избора на оптимален еквивалент в крайна сметка е негово.

Освен програми за компютърно подпомаган превод в обръщение са също и софтуерни продукти за качествен контрол на направения вече превод, които следят за формални грешки, пропуски, форматиране и терминология. Резултатите от тези програми се подобряват непрекъснато, но те са и ще продължават да бъдат само инструмент за подпомагане на превода, извършван от квалифициран преводач. В настоящия етап изброените софтуерни продукти отстъпват по широта на приложимост на най-популярния инструмент за подпомагане на превода – интернет. През последните десетилетия интернет се използва в почти всички преводачески стратегии като вид еквивалент на традиционните речници, справочници и консултанти. Може да подпомага всички видове превод – както на художествени, така и на технически, научни и официално-делови текстове, но всеки един от различните механизми за използване на интернет като инструмент за подпомагане на превода обикновено е предпочитан при превод на конкретен вид комуникати. В процеса на работа от преводача непрекъснато се изисква да взема решения относно избора на оптималния според него еквивалент на превеждания текст, а интернет подпомага този избор и при художествения текст, за разлика от компютърните програми за превод, които са създадени да подпомагат основно преводите на специализирани текстове.

Разнообразието от механизми (похвати) за използване на интернет като инструмент за подпомагане на превода е значително, но най-често преводачите прибягват до следните техники:

1. Използване на интернет като заместител на традиционните издания на речници и справочници

В ерата на информационните технологии традиционното книжно тяло губи лидерската си позиция като източник на инфор-

---

³ Информация за този тип софтуерни продукти може лесно да бъде намерена в интернет. Тук не се посочват наименованията на конкретни продукти по две причини – поради непрекъснатата им актуализация и за да бъде избегната реклама.

мация от различно естество. Фактът се отнася в частност и за речниците. В случай, че преводачът се натъкне на фрагмент от текста, който не може да преведе единствено на базата на собствените си познания, основният инструмент, от който се нуждае за да продължи процеса на превеждане, е речник – двуезичен, тълковен, терминологичен, синонимен, фразеологичен и т.н. в зависимост от спецификата на превеждания комуникат. Всеки преводач разполага с някакъв набор от речници, но в определени случаи наличната в тях информация не е достатъчна за нуждите на превода. В такъв случай преводачът прибегва до възможностите на интернет, който може да предложи множество различни варианти на речници. Трябва да се признае, че в много случаи, дори да разполага с традиционен речник, за преводача е физически много по-лесно да направи справката през интернет. От основна важност в случая е да се следи за достоверността и авторитетността на речника, тъй като в интернет пространството критериите за коректност и стойностност са значително по-ниски, отколкото при класическите книжни или официалните електронни издания.

Особено съществени при този вид подпомагане на превода са познанията на преводача и характерът на направената в интернет справка – дали се касае за необходимостта преводачът да потвърди собственото си предположение или за пълната липса на информация, която преводачът се стреми да компенсира изцяло чрез данните от наличните в интернет пространството речници. Използването на интернет като заместител на традиционни издания технически се реализира изключително лесно и бързо, което е и основна причина за масовата му популярност. То става чрез зареждане на вече познат на преводача сайт с електронен речник или след изписване в някоя от търсачките на превеждания фрагмент (дума, термин, словосъчетание) в съчетание с думата речник (изписана на изходния или на целевия език в зависимост от нуждите на конкретния превод). Въпреки основателните критики към този механизъм той в никакъв случай не бива да бъде пренебрегван, тъй като част от реномираните издателства и много автори, осъзнавайки силата на новите информационни технологии, поместват съдържанието на авторитетни речникови издания в интернет или поддържат там свои сайтове и блогове (<http://ibl.bas.bg/rbe/>, <http://sjp.pwn.pl/> и др.).

Механизмът може да бъде прилаган в случаите, когато търсената фраза не е включена в традиционните речникови книжни тела, с които преводачът разполага. Той може да бъде успешно съчетан с използване на автоматичен превод и търсене на технически и научни термини в специализирани официални сайтове. При използването на друг вид локализиращи в интернет справочници – енциклопедии, сборници, технически упътвания, механизмът е аналогичен на посочения по-горе за речниците. Съществено в този случай е отчитането на факта, че като инструмент за подпомагане на превода следва да се използват единствено меродавни издания, а не популярни форми, в които публикациите са от непроверен източник.

2. Използването на системи за автоматичен превод

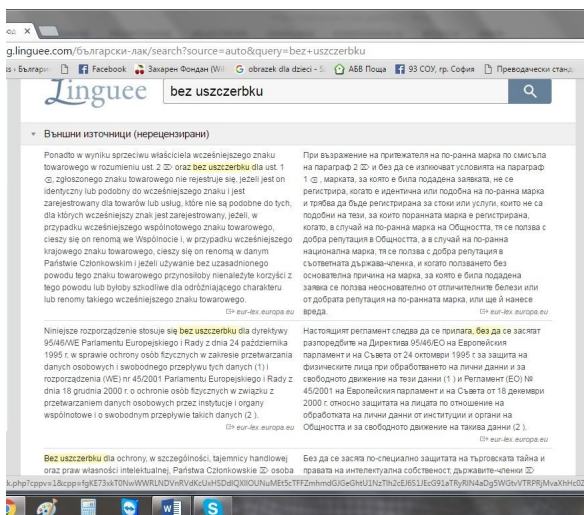
Това е изключително популярен похват, но ползата от него е спорна. Инструменти като Google Translate, Babel Fish, Stardict предлагат популярен и изключително лесно достъпен нередактиран автоматичен превод. Тези системи непрекъснато се подобряват и усъвършенстват, като последните поколения не само търсят термина, но го и съпоставя със съседни думи и търсят връзки между тях. Това е опит автоматичният превод да се доближи до ползването на контекст, без който функционалната еквивалентност е невъзможна. В действителност усъвършенстването на тези системи не винаги е от полза, тъй като за разлика от превода с видими несъвършенства, предлаганият от този инструмент привидно логичен и адекватен превод не предполага допълнителни справки и проучвания от страна на преводача и много по-лесно би могла да се появи грешка.

Механизмът може да бъде прилаган в случаи на нужда не от професионален превод на комуниката, а от придобиване на обща представа за същността на неговото съдържание. Той може да служи също като допълнителен похват за потвърждаване на придобитата по друг начин информация. Използването му като инструмент за подпомагане на професионалния превод не е препоръчително.

3. Подпомагане на превода чрез сайтове, които предлагат паралелни текстове на двата езика, съдържащи търсената фраза

Този тип страници използват направени вече официални преводи на документи и технически текстове, съпоставят ги и предлагат

на преводача един или повече еквиваленти за всяка търсена фраза. Ценно за преводача е, че тези варианти се предлагат в контекст, което много улеснява избора на оптимален еквивалент за правения от него превод. Най-често такива сайтове са базирани на официални преводи, направени за европейските институции. Например <http://bg.linguee.com/> предлага двадесет и девет вариант за превод на пол. *bez uszczerbku*, като след всеки от предложените варианти се посочва източникът, откъдето е взет съответния фрагмент от текст. Вариантите са разположени паралелно и съпоставката е много лесна:

Инструментът може да бъде използван при всички видове специализиран превод и е един от най-добрите инструменти за подпомагане на превода чрез използване на интернет, тъй като предлага голям брой варианти, фигуриращи вече в направени по-рано официални преводи, служи си с контекста и оставя на преводача отговорността за вземане на решение относно „най-добрия“ еквивалент.

4. Паралелно съпоставяне на сайтове на официални институции

Този вид подпомагане на превода по същината си много прилича на предишния, но търсенето на варианти и съпоставката им се

извършва от самия преводач. Съпоставят се официални сайтове на институции и организации, като преводачът намира сайта, създаден със средствата на изходния език, и неговия еквивалент на езика на оригинала и паралелно търси в тях необходимите му фрагменти.

Такъв подход може да бъде използван преди всичко за преводи, свързани с документация на ЕС – https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/cdt_bg, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=URISERV:c11084>, но със същия успех могат да бъдат съпоставяни и сайтове на различни институции и официални сдружения: <http://www.noi.bg/>, <http://www.zus.pl/>.

5. Превод чрез посредничеството на международно приета терминология

Става дума за посредничеството основно на латинска терминология в области като медицина, ботаника, зоология и други, а също и за конвенционални термини (от латински, гръцки или английски език) в области като право, икономика, логистика. Тук използването на инструмента интернет е незаменимо поради голямото количество информация и лесния достъп. Механизмът при този тип подпомагане е изключително прост. С помощта на обикновено търсене, реализирано на изходния език, се намира латинското (гръцко, английско) наименование на съответната реалия, след това също чрез обикновено търсене, но вече реализирано на целевия език, се намира съответствие на латинския термин в езика на превода. Например при превод на пол. *czarnuszka siewna* търсим в страници на полски език на латинското наименование на съответното растение, резултатът е лат. *nigella sativa*, след което в сайтове на български език намираме българското съответствие на лат. *nigella sativa* – бълг. *черен кимион, челебитка, нигела*. Допълнителна справка може да помогне за проверка на истинността или за избор на едно от популярните наименования на растението.

Този механизъм може да се използва при липса на достатъчно други източници за подпомагане на всеки вид превод. За предпочитане е да се прилага в съчетание с други механизми за използване на интернет като инструмент за подпомагане на превода и не бива да се смесва с неперпоръчителния превод с помощта на език посредник.

6. Превод с помощта на графични изображения, локализирани в интернет

Това е особен механизъм за интернет подпомагане на превода, при който преводачът няма пълна яснота относно съдържанието на преведения фрагмент и се опитва да изясни това съдържание, използвайки илюстративни изображения. Например при превод на пол. *szyba zespolona* преводачът не е напълно сигурен във възможните варианти за превод и проверява локализираните в интернет графични форми с това наименование, а изображенията от своя страна, съчетани с общите извънезикови познания на преводача, потвърждават като еквивалент варианта бълг. *стъклопакет*.

Тези средства могат да се използват единствено в съчетание с други механизми за ползване на интернет като инструмент за подпомагане на превода или паралелно с други инструменти.

7. Сайтовете и проекти за подпомагане на превода, създадени от самите преводачи

Това са различни интернет страници, форуми или блогове, водени от преводачи и преводачески сдружения, в които може да се регистрира всеки преводач и да потърси съвет от своите колеги във връзка с конкретен въпрос или принципно решение. В този случай интернет функционира като заместител на традиционните форми за контакт между преводачите. Този тип форми неизбежно създават отношение към въпроса за авторското право, но при решаването на конкретни казуси фактът не предизвиква проблеми. Освен блогове, сайтове и форуми към опосредстваните от интернет форми за връзка между преводачите може да се причисли и общуването чрез електронна поща, скайп и други виртуални форми.

Те може да се използват във всички случаи, в които е необходима колегиална помощ и съдействие.

8. Интернет като инструмент за редакция на преведения текст

Освен в процеса на пресъздаване на изходния текст с езиковите средства на целевия език, интернет служи като инструмент за помощ и при редактирането на резултата от превода. Интернет е източник на съвети относно правописа и пунктуацията на целевия език.

Този източник може да се използва при редактиране на всякакъв тип преведени текстове, стига да бъде спазено изискването посочените в интернет пространството норми да бъдат приети от преводача критично и да не бъдат използвани сайтове и блогове с непроверено авторство. Използването на интернет като източник на редакторски съвети е напълно обосновано и аргументирано, тъй като много автори и издателствата с доказан авторитет поддържат сайтове и блогове, които могат да служат като източник на меродавна информация: <http://sjp.pwn.pl/poradnia>, <http://sjp.pwn.pl/zasady>, <http://dcl.bas.bg/est/checker.php>.

В съвременния свят на мобилност и интензивни интеркултурни релации преводът се е превърнал в задължителен елемент на международната езикова комуникация. Работата на преводача е все по-интензивна и динамична, но благодарение на компютърните технологии и усвояването на виртуалното пространство инструментите за подпомагане на превода се увеличават и усъвършенстват непрекъснато. Познаването и правилното използване на този инструментариум е изключително важно не само защото улеснява работата на преводача, а и защото позволява използването на интернет като инструмент за подпомагане на превода да не бъде свеждано до рамките на автоматичния превод. Творческа дейност като превода не може да бъде изцяло заменена от компютърните технологии, но подпомагането ѝ чрез използване на такива технологии позволява на преводача да посвети повече време и усилия за намиране на еквивалент при стилистичните фигури, двойните значения, „непреводимите“ реалии и други изцяло творчески процеси за сметка на рутинната дейност за механичното намиране на съответствия, която може да бъде реализирана и от компютъра.

ЛИТЕРАТУРА

Железарова 2016: Железарова, Р. *Лингвистични проблеми и грешки в превода от славянски езици на български език*, София: Стилует. // **Zhelezarova 2016:** Zhelezarova, R. *Lingvisticzni problemi i greshki v prevoda ot slavyanski ezitsi na balgarski ezik*, Sofiya: Stiluet.

- Ликоманова 2002:** Ликоманова, И. *Преводът между теорията и практиката*, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
// **Likomanova 2002:** Likomanova, I. *Prevodat mezhdu teoriyata i praktikata*, Sofiya: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Шипчанов:** Шипчанов, М. *Преводачески софтуер* // **Shipchanov:** Shipchanov, М. *Prevodacheski softuer*, <http://ebox.nbu.bg/cel2/did05.html>.
- Bogucki 2009:** Bogucki, L. *Tłumaczenie wspomagane komputerowo*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cronin 2003:** Cronin, M. *Translation and Globalization*, London and New York: Routledge.
- Jopek-Bosiacka 2006:** Jopek-Bosiacka, A. *Przekład prawny i sądowy*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Majkiewicz 2007:** Majkiewicz, A. Wybrane zagadnienia przekładu i ich użyteczność w glottodydaktyce // *Sztuka czy rzemiosło? Nauczyć Polski i polskiego*, Red. J. Tambor, A. Achteлик, Katowice: Gnome.
- Mocarz 2000:** Mocarz, M. O pragmatycznym aspekcie przekładu // *Język trzeciego tysiąclecia*, Red. Grzegorz Szpila, Kraków: Termin.